

MEHMET ÖLMEZ

ESKİ TÜRK ŞİİRİNE KISA BİR BAKIŞ

19. yüzyılın başlarında *Kutadgu Bilig*'in ortaya çıkarılmasından itibaren “eski” Türk şiiri üzerine çalışmalar da başlamıştır. KB her ne kadar İslâmî dönem Türk edebiyatı içerisinde ele alınsa da, eski dönem, Ortaasya Türk şiirinin ürünüdür. Tarihî dönem Türk edebiyatı, araştırmacılarca genellikle “İslâm öncesi” ve “İslâm sonrası” diye ikiye ayrılırsa da kronolojik olarak bu ayrım doğru olamaz; bu ayrım olsa olsa Budist, Maniheizt vb. Türk edebiyatı ile İslâmî Türk edebiyatını incelemekte kullanılan pratik bir sınıflamadır; (benzer görüşün bu satırların yazarından çok önce yerinde olarak tesbit edildiğini belirtmem gerekir, bu konuda bak. Ş. Tekin, 1965, s. 27.) Genel olarak Türklerin 10. yüzyılın ortalarında kitlesel olarak İslâmiyeti benimsediği ve İslâmî Türk edebiyatının bu tarihten başlaması gerektiği düşünülür. Bu durumda İslâmiyet dışındaki Türk edebiyatının da bu tarihle birlikte kesilmesi gerekir. Oysa bugün elimizde çeviri ya da orijinal nitelikte olan, 13.-14. yüzyıldan kalma Uyurca Budist eserler vardır.

Kimi araştırmacılar, Çin kaynaklarında yer alan ve Hunca olduğu düşünülen bir beyti Türkçe olarak yorumlamaktadırlar. Eğer böyle kabul edilirse, T. Tekin'in

sükä talıkañ

bokukğı tutañ

“Orduyu gönder, Bokuk’u yakalat!” şeklinde okuyup Türkçeye çevirdiği, 3.-4. yüzyıldan kalma dizeler en eski Türk şiirinin örnekleri olmalıdır (kaynaklar için bak. M. Ölmez, *Türk Dilleri Araştırmaları*, 4, 1994, s. 226). (Çin kaynaklarının “Jie” diline ait olduğunu belirttiği bu beyit için ayrıca bak. Zieme 1991, s. 13.)

Yukarıda anılan beyit bir yana, kimi araştırmacılar en eski Türk şiiri örneği olarak Eski Türk Yazıtları’nı, Orhon Yazıtları’nı kabul ederler. Bu görüşe ilk kez yer verenlerden birisi F. Ye. Korş’tur, sonraları bu görüşe İ. V. Stebleva da katılmıştır. Korş’a göre

bunça bitig bitigme

(men) kül tigin atısı

yollug tigin bitidim

yigirmi kün olurop

bu taşka tamga kop

yollug tigin bitidim

“Bunca yazıtı yazan

(ben) Kül Tigin yeğeni

Yolluğ Tigin yazdım

yirmi gün oturup

bu taş bu duvara hep

Yolluğ Tigin yazdım”

satırları manzumdur (ayrıntılar için T. Tekin 1986, s. 3 ve ötesine bakınız). Ancak yazıtlar kimi aliterasyonlu, uyaklı ifadeler taşısa da, o dönem için bir şiirin gerektirdiği ölçüden yoksundurlar (Arslanov ve başkalarının bu konudaki görüşleri için bak. Zieme 1991, s. 16). Kimileri yazıtlarda bu şartlara yakın ifadelerde bulurlar:

körür közüm körmez teg
bilir biligim bilmez teg

....

kızıl kanım tüketi
kara terim yüğürti

“Gören gözüm görmezcesine, bilen aklım bilmezcesine...”, “kızıl kanımı tüketip, kara terimi akıtıp...” (bak. Zieme, yukarıda anılan yer).

Tüm bunlar bir yana, en eski Türk şiirinden söz etmek gerekirse Uygur şiirinden konuya başlamak gerekir. Uygurların esas olarak çeviri bir edebiyatı, dinî edebiyatları varsa da, seyrek olarak özgün eserlerden, şiirlerden söz edilebilir. Bunlardan birisi belki de *könül tözin ukutdaçı nom* (“düşüncenin özünü anlatan öğreti”?) adlı Yüan döneminden (13-14. yy.) kalma şiirdir. (Metnin yayımı için bak. Ş. Tekin 1980; şiirin orijinal olmayıp çeviri olma olasılığı üzerine de bak. J. Elverskog 1997, s. 147.)

Öncelikle Uygur şiiri üzerine günümüze değin yapılan çalışmalara kısaca değinmek gerekirse, bunların başında Uygurca metin yayınları *Manichaica, Türkische Turfantexte* gibi çalışmalar gelmektedir. Başlıbaşına incelemeler söz konusu edilirse konunun ilk başvuru kaynağı R. R. Arat’ın *Eski Türk Şiiri* adlı öncü çalışmasıdır. Arat’ın çalışması bir edebiyat incelemesinden ziyade bir dil incelemesi, daha doğrusu bir antoloji niteliğindedir. Dolayısıyla Arat şiirleri içerik, ölçü, biçim vb. bölümlere ayırmamış, ait oldukları kültür çevresine göre ayırmıştır (Budist, Maniheizt ve İslâmî şiirler). Kitabını bu şekilde bölümlendiren Arat, her şiirden önce, ilgili şiirin ölçü ve uyaklarına yer vermiştir. Kitabın önözünde Eski Türkçedeki şiir terimlerine, şair ve çevirmenlere de yer verilir. Kitapta uzunlu kısıtlı otuzdan fazla şiirin Türkçe çevirileri, dilbilgisi ve köken açıklamaları ile kimi şiirlerin tıpkıbasımları yer almaktadır (ayrıntı için bak. Arat 1965).

Hemen aynı yıl Uygur edebiyatı üzerine uzun bir inceleme de Ş. Tekin’ce yayımlanmıştır. Ş. Tekin’in çalışmasında Uygur şiirindeki hece sayısı sorunu, aliterasyonlar, ses ve hece tekrarları gibi konular örneklerle ele alınır. Ş. Tekin’e göre Uygur şiirinin belirleyici özelliklerinden olan aliterasyon komşu dillerde, Çin, Küşen, Tohar ve Tibet dillerinde pek görülmez. Bu olsa olsa Türkçenin, Uygurcanın kendi iç yapısından kaynaklanan bir özelliktir. Bu durumu bugünkü Türkçe *kara kara düşünmek, yağmur yağmak, sap sarı* gibi kimi sözcük, köken, hece yinelenmeleriyle karşılaştırmak mümkündür (Ş. Tekin 1965, s. 59 ve ötesi). Benzer yinelenmeleri Uygur şiirinde de görebiliriz:

kamag iş kodgıl
buyan edgü kılıç kul

“her işi bırak, iyilik ve hayırlı işlerle meşgûl ol” (Ş. Tekin, aynı yer, s. 61).

Yine 14. yüzyıldan kalma Kıpçakça bir bilmecede de benzer kullanımları görürüz:

tap tap tamızık
tamadırğan tamızık

kölege a (tar?)

koyedirğan tamızık (köbelek)

“çatur çatur eden meşale/damlayan meşale/gölge düşürür/kalkıp konan meşale (kelebek)” (A. Tietze’den aktaran Ş. Tekin, aynı yer s. 63).

Ş. Tekin’den 20 yıl kadar sonra, *Türk Dili* dergisinin bir sayısı yine “Eski Türk Şiiri”ne ayrılmıştır. Üç ayrı yazıya yer verilen dergide ilk yazı T. Tekin’e ait olup “İslâm Öncesi Türk Şiiri” başlığını taşımaktadır. Uygur şiirinin çeşitli özelliklerine (konu, ölçü, uyak vb.) değinilen incelemede Mani dinine ait, cehennem betimlemesini içeren bir şiir yine bugünkü Türkçeye dize ve hece sayısı korunarak (*tamu* “cehennem” sözünün de kullanımıyla) çevrilmiştir. Örnek olması amacıyla hece sayısını ve durak yerlerini de göstererek bu şiire aşağıda yer veriyoruz:

tüpinte ol ok ma ölmeki bar
tünerig tamuka tüşmeki bar
tümenlig yekler kelir tiyür
tumanlig yekler ayar tiyür

Sonunda yine şu ölmesi var
 Karanlık tamuya düşmesi var
 Binlerce şeytan gelir derler
 Dumanlı şeytanlar hükmeder derler

tünerig tünçüle basar tiyür
tunumlug [...] tegir tiyür
töş üze olurup tültürür tiyür
tanmış özütlər taşıkār tiyür

Karanlık gece gibi çöker derler
 Sıkıntı (yüreğe) düşer derler
 Göğse oturup bastırır derler
 İnkârcı ruhlar çıkar derler

tardıç teg etözin kodur tiyür
tavari turkuru kalır tiyür
tetrü saçlıg kurtga yek kelir tiyür
tolılıg bulut teg tunkı kaşlıg tiyür

Ardıç (?) gibi bedenini bırakır derler
 Malı mülkü cümle kalır derler
 Aksi, kıllı, kart şeytan gelir derler
 Dolulu bulut gibi çatık kaşlı derler

Şiirin hece sayısı ise şöyledir:

tüpinte / ol ok ma / ölmeki bar (3+3+4)

tünerig / tamuka / tüşmeki bar (3+3+4)

tünerig / tünçüle / basar tiyür (3+3+4)

tardıç teg / etözin / kodur tiyür (3+3+4)

tavari / turkuru / kalır tiyür (3+3+4)

tümenlig yekler / kelir tiyür (5+4)

tumanlig yekler / ayar tiyür (5+4)

Türk Dili dergisinde yer alan ikinci yazıda ise ETS’nin açıklamalı bir kaynakçası yer alır. Osman F. Sertkaya’nın hazırladığı ve “Eski Türk Şiirinin Kaynaklarına Toplu Bir Bakış” adlı kaynakçanın 4. bölümü yine aynı derginin 1998 yılındaki sayısında tamamlanmıştır (bak. Sertkaya 1986 ve ötesi).

Peter Zieme’nin hazırlamış olduğu, ETS’nin anıtsal nitelikteki başvuru kaynağı

ise 1991'de Budapeşte'de yayımlanmıştır. Turfan ve Dunhuang bölgesinde bulunan Uygurca manzum metinlerin incelendiği bu ayrıntılı çalışma beş ana bölümden oluşmaktadır. Aşağıda yer vereceğimiz satırlar uzun süreli bir çalışmaya ve birikime dayanan söz konusu çalışmanın kısa bir özeti niteliğindedir.

Kitap, çalışmanın kapsamını, amacını, ETŞ'nin genel sorunlarını ve önceki çalışmaları gözden geçiren uzun bir girişle başlamaktadır. Girişte önceki araştırmacılarca "Hunca" olarak kabul edilen, Çin kaynaklarından Cin-şu'da yer alan dizelerle ilgili çalışmalara kısaca değinilir. Eski Türk yazıtlarındaki kimi bölümlerin manzum olup olmadığı konusu tartışılır. Folklor uzmanı Jirmunskiy'e göre Türk halklarının destanlarında manzum ve mensur ifadeler sık sık iç içedir (Zieme 1991, s. 15). Yazıtlarda alıntı niteliğindeki kimi deyimler söz konusu olduğunda ise manzum ifadeler ön plana çıkmaktadır (Zieme 1991, s. 15). Zieme'nin de işaret ettiği bu deyimlerdeki uyaklı ve aliterasyonlu deyimler için T. Tekin'e bakılabilir (1998, s. 19):

balıkdaki tağık-, tağdaki in- "şehirdekiler dağa çıkmak, dağdakiler inmek"

başlığığ yüküntür-, tizlığığ sökül- "başlıya (mağrura) baş eğdirmek, dizliye (güçlüye) diz çöktürmek"

içre aşsız/taşra tonsuz "içi aşsız, dışı giysisiz" (karnı aç, sırtı çıplak)

Uygur şiirinin önemli bir bölümü, Maniheizt olsun Budist olsun, dinî konuları ele almaktadır. Bu şiirlerin yine bir bölümü komşu dillerden (örneğin Çince) mensur olarak Uygurcaya çevrilmiş metinlerin onlara koştur manzum çevirileridir. Böylesi durumlarda Uygur şairleri iki tür zorlukla karşılaşmaktadırlar. Çevirmen şairler burada hem şiirin asıl metnindeki ölçüyü korumak, hem de çeviriyi Uygur şiirinin yapısına uydurmak zorundadırlar (Zieme 1991, s. 28).

Araştırmacıların ortak görüşü, ETŞ ile Sibirya Türk halklarının (Altaylar, Şorlar, Hakaslar, Tuvalar) şiir sistemi, aliterasyonları arasındaki benzerliklerdir. Örneğin bir dörtlükte uyak her dizede değil de en az iki dizede görülebilir. 10.-11. yüzyılda (ve sonrasında) Ortaasya'daki Müslüman Türk halkları çoktan aruz ölçüsünü benimseyip bu ölçüyü kullanırlarken aynı dönemde Budist Uygurlar hece ölçüsünü kullanmaya devam etmektedirler. Mahmud el-Kaşgarî'nin ünlü sözlüğü Divan u Lugat'i-Türk'te yer alan manzum parçalar da İslâmiyet öncesi Türk şiir sistemiyle, heceyle yazılmışlardır (Zieme 1991, s. 33-34, Tekin 1989, s. VIII). Doerfer, ETŞ'indeki uyak sisteminin Moğollardan alındığını düşünmektedir. Zieme tarihsel sıralama dolayısıyla bunun mümkün olmadığını belirtir (Zieme 1991, s. 34). Uygur şiirine ait ilk örnekler 9. yüzyıla uzanırken Moğolcanın ilk ürünleri 13. yüzyıl başlarına gitmektedir. Benzer görüşlere Ş. Tekin de yer vererek, belki de her ikisinin, Moğol ve Uygur şiirinin kökenlerinin ortak olabileceğini belirtir (Ş. Tekin 1965, s. 65-66).

P. Zieme, Uygur şiirine ait malzemenin ayrıntılı olarak işlenmesinden sonra Eski Türk Edebiyatı tarihinin (ETE burada İslâm öncesi) yazılabileceğini, ancak var olan malzemenin çoğunlukla kopuk olduğunu, az sayıda şiirin tam, bütün olduğunu belirtir (Zieme 1991, s. 38-39). Zieme'nin çalışması aşağıdaki gibi bölümlenmiştir:

I. bölümde Uygur şiirinin yapısı, manzum eserlerle mensur eserler arasında yer alan manzum eserler ele alınır. Budist metinler esas olarak a) mensur, b) manzum ve c) mensur-manzum karışık eserler olarak ele alınabilir. Budist edebiyatın (~ kanon'un) çoğunluğunu bu üçüncü grup oluşturur. Yine Budist metinler tür olarak iki grupta ele alınabilir. Bunlardan ikisi manzumdur: 1. *geya*'lar (Uyg. *takşut*, *giya*), 2. *gâthâ*'lar (Uyg. *şlok*, *gata*). Bunlardan *takşut* Uyg. tak- "takmak, eklemek" eylemin-dendir; *şlok* ise Sanskrit *gâthâ* yerine kullanılan yine Sanskrit kökenli bir sözcüktür (Zieme s. 43 ve ötesi ile, R. R. Arat 1965 XIII ve ötesi).

Zieme bu bölümde Uygur şairlerinin çeviride anlamsal çeviriyi sanatkârane ifadenin önüne çıkarttıklarını özellikle belirtir.

II. bölümde Budist şiirlerin içeriği ele alınmaktadır. Buna göre dinî esaslı Uygur şiirinin son dönemlerinde, 13.-14. yüzyıllara ait olan örneklerinde din dışı konular da göze çarpar, bu dönem Turfan ve çevresinde Moğolların hakim olduğu dönemdir.

III. bölümde ise şairler, çevirmenler, müstensihler ve şiirleri yazdırtan hayır sahiplerine, bunların adlarına yer verilir. Bu şairlerin adları şöyledir:

Piratya-şiri (Skr. Prajnyaşrî), Antsang (Çin. An-zang), Kiki (Çin.?), Çisim-tu (Çin. Zheng-xin ~ Cengşin)

IV. bölüm Uygur şiirindeki aliterasyon düzenine, kullanımına yer verir. Örneğin Maniheist bir şiirden alınan şu parçada *k*, *kölkü* sesleri sık sık yinelenmektedir:

körügme küñ teñri · siz bizni közetiñ

körünügme ay teñri · siz bizni kurtgarıñ

"Gören güneş tanrı/siz bizi koruyun/görünen ay tanrı/siz bizi kurtarın"

İslâmî çevreye ait olduğu sanılan şu ağıtta da *k* ve *a* seslerinin yardımıyla sıkıti ve üzüntü aliterasyonlu bir biçimde ifade edilmiştir (Zieme s. 340, R. R. Arat 1965, s. 248):

karalar bulut örlep kökirep

kar mu yamgur ol yagurur

karı yaşlıg ol anam

kayguta mu yaşın akıtur

"kara bulutlar yükselip gürleyerek/kar mı yağmur mu yağdırır/o ihtiyar yaşlı anem/kaygı içinden mi göz yaşlarını akıtır"

V. bölümde ise şiirler biçim, dış görünüş, yazım vb. noktalarından ele alınmıştır. Yeri geldikçe şiirlerdeki koşutluklara, karşıtlıklara da yer verilmiştir. Karşıtlık için aşağıdaki parça iyi bir örnektir (Zieme s. 416, R. R. Arat 1965, s. 120):

yaykı suvnu kışkı ödte buz tep teyürler

yene yayın kışkı buznu suv tep teyürler

yañultukda çin burhannı köñül teyürler

yañılmadukta köñülni ök burhan teyürler

"yazın şuyuna kış günü buz derler/kışın buzuna yazın da su derler/yanılınca asıl

Buddha'ya gönül derler/yanılmadıkları vakit de bizzat gönüle Buddha derler”

Buradaki yay “yaz” *X kış, suv X buz, yañıl- X çın* “doğru, gerçek, asıl” kullanımları dikkat çekicidir.

Kitabın sonunda ise kısaltmalar ve ayrıntılı bir kaynakça yer alır.

Dize sonu uyağa değil de esas olarak dize başı uyağa ve dize içi ses tekrarlarına dayanan Uygur şiirine, sevgi konusunu ele alan aşağıdaki şiiri örnek vermek istiyorum (R. R. Arat 1965 s. 20; T. Tekin 1986 a, s. 14-15):

(...)

<i>kasıncığımın ö[yü]</i>	Yavuklumu düşünüp
<i>kadgurar men</i>	kaygılanıyorum;
<i>kadgurtuk[ça] kaşı körtlem</i>	kaygılandıkça, kaşı güzelim
<i>kavışığısayur men</i>	kavuşmak istiyorum!

<i>öz amrakımın öyür men</i>	Öz sevgilimi düşünüyorum;
<i>öyü evirürmen ödü ... çün</i>	düşünüp durdukça ...
<i>öz amrak[ımın]</i>	öz sevgilimi
<i>öpügseyür men</i>	öpmek istiyorum!

<i>barayın tiser</i>	Gideyim desem,
<i>baç amrakım</i>	güzel sevgilim,
<i>baru yime umaz men</i>	gidemiyorum da
<i>bagırsakım</i>	merhametlim!

<i>kireyin tiser</i>	Gireyim desem,
<i>kişigkeyem</i>	küçücüğüm,
<i>kirü yime umaz men</i>	giremiyorum da;
<i>kin yıpar yıdlığım</i>	misk (ve) anber kokulum!

<i>yaruk teñriler</i>	Nurlu tanrılar
<i>yarlıkazunun</i>	lûtfedip buyursun:
<i>yavaşım birle</i>	yumuşak huylum ile
<i>yakışıpın adrılmalım</i>	birleşip (hiç) ayrılmayalım!

<i>küçlüg piriştiler</i>	Kudretli melekler
<i>küç birzünün</i>	güç versin:
<i>közi karam birle</i>	gözü karam ile
<i>k[ül]üşüp[en] oluralım</i>	gölüşerek oturalım!

Eski Uygur şiiri üzerine son kitap çalışması ise G. Doerfer'e aittir (bak. Doerfer 1996). Eski Uygur şiiri ile aynı döneme denk gelen İslâmî Türk şiirine gelince, ilk

örneklerine yukarıda da değinildiği gibi Mahmud el-Kaşgarî'nin Divan u Lugat'ı-Türk'ünde rastlanır. Araştırmacıların da belirttikleri gibi bu şiirlerin bir bölümü Türklerin İslâmiyeti kabul etmelerinden önceki döneme ait olup hece vezniyle yazılmışlardır. Bu şiirlerin ağırlıklı bir bölümü hecenin 4+3 veya 2+2+3'lü kalıplarıyla yazılmış olmalarıdır; ancak Divan'da aruzla yazılmış şiirler de görülür (bak. T. Tekin 1986 b, s. 112 ve ötesi). Divan'daki şiirlerin bütünü 1989'da yayımlanan bir çalışmada ele alınmıştır (bak. T. Tekin 1989). Buraya söz konusu çalışmadan hemen herkesçe bilinen bir dördlük alıyoruz (s. 8-9):

Alp Er Tonga öldi-mü

Alp Er Tonga öldü mü?

İsiz ajun kaldı-mu

Kötü dünya kaldı mı?

Ödleک öçin aldı-mu

Felek (böylece) öcünü aldı mı?

Emdi yürek yırtılır

Şimdi yürek(ler onun ölümünün acısı ile) paralanıyor

Yine en önemli ürünlerden birisi de Yusuf has Hacib'in anısal eseri *Kutadgu Bilig*'dir. Çeşitli eklemelerle 6500 beyitlik öğretici nitelikli manzum bir eser olan KB aruzun *feûlün feûlün feûlün feûl* kalıbı ile yazılmıştır. Konuyla ilgili ayrıntılı kitap ve makaleler için kaynaklar bölümüne bakılabilir (Arat 1947, 1959, 1979; Dilâçar 1972; T. Tekin 1986 b). Aşağıda KB'de baharın tasvir edildiği dizelere yer veriyoruz (Arat yayınından):

Tugardın ese keldi öndün yeli

Ajun étgüke açtı uşmak yolu

Yagız yér yıpar toldı kafur ketip

Bezenmek tiler dünya körkin étip

İrinçig kışg sürdi yazkı esin

Yaruk yaz yana kurdı devlet yasın

Yaşık yandı bolgay yana orniña

Balık kudrıkındın kozı burnıña

Kurmuş yıgaçlar tonandı yaşıł

Bezendi yipün al sarıg kök kızıl

Yagız yér yaşıł torku yüzke badı

Hıtay arkışı yadı tavgaç edi

“Doğudan bahar yeli eserek geldi, dünyayı süslemek için cennet yolunu açtı.

Kâfur gitti, kara toprak misk ile doldu; dünya kendini süsleyerek bezenmek istiyor.

Bahar yeli eziyetli kışı sürüp götürdü, parlak bahar yeniden mutluluk yayını kurdu.

Güneş yine yerine, balık kuyruğundan (= burcundan) kuzu burnuna dönmüş olacak.

Kurmuş ağaçlar yeşiller giyindi; doğa mor, al, yeşil ve kızıl renkler ile süslendi.

Kara toprak yüzüne yeşil ipek bağladı, Hıtay kervanı da üstüne Çin kumaşı yaydı.”

Bir diğer İslâmî dönem şiir de Mahmud Yükneki'nin “gerçeklerin eşiği” anlamına gelen, öğretici nitelikteki şiiri, *Atebetü'l-Hakayık*'tır. 512 dize olan şiir R. R. Arat tarafından yayımlanmıştır (1957).

Sonsöz

Eski Türk şiiri, özellikle Uygur şiiri elimizdeki örneklerine göre çeviri esaslı, dini şiirlerdir. Bu şiirlerde Buddhizme ya da Maniheizme ait çeşitli konular manzum bir üslupla kaleme alınmışlardır. Bu konuların dışında sevgi, doğa vb. üzerine az sayıda şiir vardır. Eski Türk şiirine ait ürünlerin çoğunluğu bugün işlenip yayımlanmıştır (Zieme 1985, Ş. Tekin 1980 ve ötekiler). İleride bu şiirlerin bütünü Zieme'nin inceleme-sinde yer alan sıraya göre bir antoloji içerisinde derlenip çevirileriyle birlikte yayımlanabilirse geçmişteki kültürümüze ait ürünlerin bir bölümü meraklısınca ulaşılabilir hale gelecektir. Yukarıda yer verdiğimiz, Eski Türk Şiiri üzerine kısa özetle konuyla ilgili her çalışmaya değinilememiştir. Meraklı okuyucuya esas olarak Zieme'nin çalışmasının kaynakçası ile (1991) Sertkaya'nın (1986 ve ötesi) kaynakçasını önereceğiz. Bunların dışında J. P. Laut'un hazırladığı Uygurca bibliyografyası ile J. Elverskog'un Budist Uygur Edebiyatı adlı çalışmaları da bu konuda ilk elden kaynaklardır.

KAYNAKLAR

- ARAT, Reşid Rahmeti, 1947: *Kutadgu Bilig*, I, Metin, TDK, İstanbul 1947 (Ankara 1991); II, Tercüme, TTK, Ankara 1959 (1995).
- ARAT, R. R., 1951: *Atebetü'l-Hakayık*, TDK, İstanbul (Ankara 19922).
- ARAT, R. R., 1965: *Eski Türk Şiiri*, Ankara (1986).
- BARUTÇU, Sema, 1987: *Uygurca Sadaprarudita ve Dharmodgata Bodhisattva Hikâyesi*. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (yayımlanmamış doktora çalışması).
- DANKOFF, Robert, 1983: *Wisdom of Royal Glory* (Kutadgu Bilig), A Turko-Islamic Mirror for Princes, Chicago-London.
- DİLÇAR, A., 1972: 900. *Yıldönümü Dolayısıyla Kutadgu Bilig İncelemesi*, TDK, Ankara(19953).
- DOERFER, Gerhard, 1996: *Formen der älteren türkischen Lyrik. Szeged. (studia uralo-altaica. 37.)*.
- ELVERSKOG, Johan, 1997: *Uygur Buddhist Literature*. Turnhout. (Silk Road Studies. 1.)
- LAUT, Jens peter, Andreas WEISS, 2000: *Bibliographie alttürkischer Studien*, Wiesbaden.
- ÖLMEZ, Mehmet: 1997: "Kürzer Überblick über die Buddhistische Übersetzungsliteratur in Alt-türkisch (Eski Türkçe Budist Çeviri Edebiyatına Kısa Bir Bakış)", *Çağdaş Türk Edebiyatına Eleştirel Bir Bakış: Nevin Önberk Armağanı*, yay. M. Ölmez, Ankara, s. 225-256 [Türkçe özet s. 240-246].
- RÖHRBORN, Klaus, 1977-1998: *Uigurisches Wörterbuch, Sprachmaterial der voris-lamischen türkischen Texte aus Zentralasien*. Fasikül 1-6, Wiesbaden.
- SERTKAYA, Osman F., 1986 "Eski Türk Şiirinin Kaynaklarına Toplu Bir Bakış", *Türk Dili* c. 51, No. 409 (Ocak 1986): 43-80; II c. 56, No. 440 (Ağustos 1988): 99-109; III c. 56, No. 441 (Eylül 1988): 149-160. IV c. 56, No. 443 (Kasım 1988): 262-271.
- TEKİN, Şinasi, 1965: "Uygur Edebiyatının Meseleleri (Şekiller-Vezinler)", *Türk Kültürü Araştırmaları*, II: 26-67.
- TEKİN, Şinasi, 1980: *Buddhistische uigurica aus der Yüan-zeit*. Budapest.
- TEKİN, Talat, 1986a: "İslâm Öncesi Türk Şiiri", *Türk Dili* c. 51, No. 409 (Ocak 1986): 3-42.
- TEKİN, Talat, 1986b: "Karahanlı Dönemi Türk Şiiri", *Türk Dili* c. 51, No. 409 (Ocak 1986): 81-157.
- TEKİN, Talat, 1989: *XI. Yüzyıl Türk Şiiri*, TDK, Ankara.
- TEKİN, Talat, 1998: *Orhon Yazıtları*, İstanbul, Simurg yay.
- ZIEME, Peter, 1985: *Buddhistische Stabreimdichtungen der Uiguren*. Berlin.
- ZIEME, Peter, 1991: *Die Stabreimtexte der uiguren von Turfan und Dunhuang*. Akadémiai Kiadó, Budapest.